

WIACZESŁAW DASZICZEW
Moskwa

OBSZAR WSPÓLPRACY EUROPEJSKIEJ CZY ROSYJSKA EKSKLAWA?

Problem Obwodu Kaliningradzkiego, czyli części Prus Wschodnich przekazanej ZSRR na podstawie Układu Poczdamskiego i będącej obecnie terytorium Rosji jest skomplikowaną konsekwencją II wojny światowej. Z kwestią tą związane są ściśle interesy nie tylko Rosji, ale także Niemiec, Polski, republik bałtyckich i innych państw regionu Bałtyku. Co więcej, aspekty polityczne, ekonomiczne i strategiczne tego problemu mają wymiar ogólnoeuropejski.

Jak wiadomo, do wybuchu wojny propaganda radziecka posługiwała się często w dziedzinie polityki zagranicznej oficjalnym sloganem — „nie chcemy ani piędzi cudzej ziemi, ale nie oddamy także ani piędzi własnej”. Tak jak w innych kwestiach władze radzieckie zawsze mówiły jedno, a czyniły co innego. Kiedy było to tylko możliwe Stalin rozpoczął zakrojone na szeroką skalę działania mające na celu rozszerzanie terytorium ZSRR, choć państwo to miało na Wschodzie kolosalne przestrzenie, których zagospodarowanie wymagało wysiłku całych pokoleń. Ileż papieru i atramentu zużyła radziecka propaganda, aby wykazać, że zwłaszcza politycy amerykańscy i brytyjscy występowali z planami podziału Niemiec. A właśnie oni nie dokonali nic w tej kwestii. Mapę Niemiec i Europy Wschodniej, w tym również Prus Wschodnich, podzielił Stalin, nie zastanawiając się nad tym, do jakich komplikacji doprowadzi to w świecie powojennym.

Można określić ekspansjonistyczną politykę Stalina i innych przywódców ZSRR jako nie odpowiadającą w istocie narodowym interesom państwa, tym bardziej że po wojnie, w okresie rewolucji technologicznej i broni rakietowo-jądrowej, czynnik terytorialny wyraźnie zaczął tracić swe poprzednie znaczenie. Nie należy jednak ignorować faktu, że w ciągu prawie 50 lat powojennego rozwoju na terytorium byłych Prus Wschodnich powstała zupełnie nowa sytuacja związana z napływem do tego obszaru wielkich mas ludności, przede wszystkim rosyjskiej, lecz także ukraińskiej, białoruskiej i polskiej, po przymusowym wysiedleniu stąd miejscowej ludności niemieckiej. Dlatego też wszelkie próby zmiany

powstałego tu *status quo* mogą mieć daleko idące, negatywne konsekwencje dla całego systemu bezpieczeństwa europejskiego. Na szczęście, w chwili obecnej pojmują to bardzo dobrze wszystkie zainteresowane strony, przede wszystkim zaś kręgi rządzące Niemiec.

Jednocześnie jednak należy uznać, że sytuacja ekonomiczna, funkcjonowanie infrastruktury i ekologia Obwodu Kaliningradzkiego, poziom i jakość życia jego mieszkańców nie mogą pozostawać bez zmian. W okresie powojennym rozwój okręgu podporządkowany był głównie koncepcjom militarno-strategicznym władz radzieckich. Szczególną uwagę zwracano wówczas na rozwijanie infrastruktury i rozbudowę baz sił zbrojnych, zwłaszcza zaś marynarki wojennej. Doprowadziło to do tego, że wielkie, potencjalne możliwości okręgu w kierunku rozwijania tu przemysłu, rolnictwa, budownictwa miejskiego, komunikacji, zaplecza turystyczno-rekreacyjnego były wykorzystywane w minimalnym stopniu. Dziedziny te pozostały w istocie na poziomie przedwojennym, jeśli w ogóle nie uległy degradacji w stosunku do okresu przedwojennego. Winę ponosi tu nie tylko militaryzacja okręgu, ale także błędny system polityczny i gospodarczy ZSRR.

Obecne przemiany społeczno-ekonomiczne w Rosji nie mogą stanowić wystarczających gwarancji dla inwestycji państwowych mających na celu rozwijanie gospodarki Obwodu Kaliningradzkiego. Według wszelkich prognoz, sytuacja taka utrzyma się aż do końca tego wieku. Dlatego też głównym źródłem finansowania owego rozwoju stanie się w najbliższej przyszłości kapitał prywatny. Ponieważ jednak rosyjski kapitał prywatny jest jeszcze bardzo słaby, większa część owego finansowania przypadnie na kapitał zagraniczny pod warunkiem jednak, że powstaną korzystne dla tego warunki. Tak czy inaczej centralne władze rosyjskie, w wypadku zwycięstwa reform demokratycznych i rynkowych, będą zmuszone do aktywnego przyciągania zagranicznych inwestycji z Niemiec, Francji, Anglii, Polski i innych państw Europy Środkowej, regionu Bałtyku oraz państw skandynawskich w celu rozwijania gospodarki okręgu na zasadach prywatnej przedsiębiorczości. Znaczny wkład w te procesy może wnieść Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju, a także inne banki międzynarodowe.

W kręgach politycznych Rosji i sąsiednich państw europejskich wyrażane są określone obawy, że kapitał niemiecki jako najsilniejszy może szybko zająć pozycję dominującą w okręgu i stworzyć podstawy do jego „regermanizacji”. Argumentuje się, że wraz z tym politycy niemieccy podejmą rozpatrywanie podobnych celów politycznych. Dla polityki niemieckiej, jak i dla polityki innych zainteresowanych państw tego regionu korzystna byłaby europeizacja Obwodu Kaliningradzkiego przy zachowa-

niu nad nim rosyjskiej suwerenności. Podobna sytuacja odpowiadałaby w istocie również interesom Rosji. Zakłada ona udzielenie Obwodowi Kaliningradzkiemu szerokiej autonomii. W takim przypadku na jego terytorium mógłby powstać z czasem swego rodzaju „europejski Hongkong”, a w dalszej przyszłości — republika wchodząca w skład Rosji pod nazwą, przypośćmy, „Bursztynowy Brzeg”.

Optymalną płaszczyzną rozwijania stosunków gospodarczych między podmiotami Europy Zachodniej i Obwodu Kaliningradzkiego w widocznej perspektywie mogłyby być organy Wspólnot Europejskich. Zgodnie z koncepcjami celowości politycznej właśnie pod ich egidą przedsiębiorstwa przemysłowe, finansowe i handlowe oraz spółki z Niemiec i innych państw Europy Zachodniej uzyskiwałyby najkorzystniejsze warunki do realizacji swych interesów gospodarczych w tym regionie. Już w najbliższej przyszłości Komisja Wspólnot Europejskich mogłaby opracować i zatwierdzić program współpracy ekonomicznej z wolną strefą ekonomiczną Kaliningradu i zawrzeć odpowiednie umowy z rządem rosyjskim i z władzami okręgu.

Dla Polski i krajów bałtyckich typowymi pozostaną stosunki dwustronne z Obwodem Kaliningradzkim. Nie wyklucza to jednak włączenia tego okręgu do wielostronnej współpracy gospodarczej trzech państw bałtyckich w ramach Rady Bałtyckiej. Taka współpraca przyczyniłaby się do umocnienia klimatu dobrosąsiedztwa i zaufania w tym regionie, co odpowiada narodowym interesom Rosji.

Podstawowymi dziedzinami zastosowania działań kapitału i przedsiębiorczości zagranicznej w Obwodzie Kaliningradzkim mogą być: bankowość, rozwój gospodarki rolnej i rybnej, rozwój przemysłu przetwórczego, infrastruktury (dróg, portów, komunikacji), rozwój nowych dziedzin przemysłu (np. elektroniki), dziedziny rekreacji, turystyki, usług itd. Obwód Kaliningradzki ma wszelkie dane po temu, aby stać się kwitnącą strefą aktywnej współpracy przedsiębiorców z krajów Regionu Bałtyckiego. Rosja mogłaby wynieść z tego wielkie korzyści gospodarcze. Dlatego niezbędne jest nadanie okręgowi wszelkich prerogatyw politycznych, prywatnych i administracyjnych wolnej strefy ekonomicznej według międzynarodowych standardów, a przede wszystkim zabezpieczenia w nim gwarantowanej prawem swobody prywatnej działalności gospodarczej. Biorąc pod uwagę obecną kryzysową sytuację w gospodarce rosyjskiej i całkowicie nierealny kurs rubla w stosunku do twardej waluty, byłoby niewłaściwe i politycznie niebezpieczne dla procesu reform demokratycznych w Rosji realizowanie transakcji kupna-sprzedazy ziemi, nieruchomości, przedsiębiorstw itd. między zachodnimi podmiotami prawnymi a ich kontrahentami w Obwodzie Kaliningradzkim na podstawie

funkcjonujących na rynku rosyjskim sztucznych proporcji cenowych opartych na rublach. W pełni oczywiste jest, że podobne transakcje powinny być realizowane z zastosowaniem cen w twardej walucie istniejącej na rynku Wspólnot Europejskich.

Utworzenie w Obwodzie Kaliningradzkim wolnej strefy ekonomicznej nie może naruszać interesów bezpieczeństwa Rosji w nowej posttotalitarnej sytuacji międzynarodowej. Odwrotnie, wobec zaniku militarnych zagrożeń dla tych interesów ze strony państw europejskich teraz i w przyszłości, a także w związku z rezygnacją Rosji z ambicji wielkomocarstwowych, pomyślnie funkcjonowanie takiej strefy sprzyjać będzie umocnieniu dobrosąsiedztwa i współpracy między Rosją a państwami Regionu Bałtyckiego i w konsekwencji przyczyni się do bezpieczeństwa Rosji. Spektakularne zmniejszenie militarno-strategicznego znaczenia Obwodu Kaliningradzkiego w polityce rosyjskiej będzie się stopniowo łączyć ze zwiększeniem jego wagi dla interesów Rosji w sferze gospodarki, transportu i przeładunków. Realizowanie przez rząd rosyjski wielkich możliwości gospodarczych wolnej strefy ekonomicznej zależeć będzie bezpośrednio od jego umiejętności uzgodnienia z rządem Litwy warunków prowadzenia tranzytu ładunków i ludności poprzez terytorium litewskie. Należy sądzić, że ze strony litewskiej nie powinny występować tu istotne przeszkody wobec faktu, iż pomyślnie funkcjonowanie strefy odpowiadałoby również interesom Litwy, a także, że państwo to może ciągnąć wielkie korzyści ze swego udziału w jej rozwoju.

Przekształcenie Obwodu Kaliningradzkiego w wolną strefę ekonomiczną może dokonać się w sposób optymalny, jeśli w rosyjskiej polityce zagranicznej zwycięży zrozumienie wagi jedności europejskiej i utworzenia ogólnoeuropejskiej przestrzeni politycznej, ekonomicznej i prawnej dla narodowych interesów Rosji. Traktowanie takiego celu jako długoterminowej orientacji polityki zagranicznej jest konieczne już obecnie. Pomogłoby ono bardziej skutecznie rozstrzygać o problemach nie tylko utworzenia i funkcjonowania kaliningradzkiej wolnej strefy ekonomicznej, ale także o kwestiach stosunków wzajemnych między państwami WNP.

Przyszłość Obwodu Kaliningradzkiego zależy bezpośrednio od rozwoju sytuacji w zakresie polityki wewnętrznej i gospodarczej Rosji. Jeśli zwyciężą w niej tendencje pozytywne zmierzające do pogłębienia reform politycznych i ekonomicznych oraz do przekształcenia Rosji w autentycznie demokratyczne państwo prawa z gospodarką rynkową, sprawa utworzenia Wolnej Strefy Ekonomicznej Kaliningradu szybko posunie się naprzód. Obecna, rozpacзлиwa sytuacja gospodarcza Rosji spowodowała wiele politycznych przeszkód i zagrożeń dla pomyślnej kontynuacji tego programu. Znacząco wzrósł wpływ sił neokomunistycznych, nacjonalistycznych i wielkomocarstwowych na procesy rozwojowe państwa. W ta-

kich warunkach rozwiązywanie problemów kaliningradzkiej wolnej strefy ekonomicznej przebiegać będzie tak, jak poprzednio w wolnym tempie i z wieloma trudnościami, których pokonanie wymaga wielkiego wysiłku, co jest sprzeczne z narodowymi interesami Rosji, a także z potrzebami mieszkańców Obwodu Kaliningradzkiego.

Tłumaczył: *Tadeusz S. Wróblewski*

NASZE WYDAWNICTWA

NIEMCY W OPINII WŁASNEJ I ŚWIATA

Zebrał i opracował Joachim Glensk

Ark. wyd. 30, nakład 2000 egz.

Celem prezentowanej antologii opinii o Niemcach i Niemczech jest zapoznanie czytelnika z różnorodnością poglądów na temat przeszłości i teraźniejszości Niemców. Niniejszy tom zawiera cytaty związane z ogólnymi zagadnieniami natury społeczno-politycznej (świadomość historyczna, język, militarizm, moralność, nacjonalizm, hitleryzm, charakter narodowy...). Moment zjednoczenia Niemiec jest na tyle ważnym wydarzeniem nie tylko w dziejach tego państwa i narodu, ale i w skali europejskiej, że w pełni uzasadnia opublikowanie kompedium pozwalającego lepiej zrozumieć w jakim nastroju i z jakimi kompleksami przychodzi współczesnym Niemcom odnaleźć się we współczesnej ojczyźnie.

DO NABYCIA:

w księgarniach naukowych

w Instytucie Zachodnim, 61-772 Poznań, Stary Rynek 78/79 (także za zaliczeniem pocztowym)

**w księgarni „Pod ratuszem” Poznań,
Ratuszowa 25/27 (domki budnicze)**

